

Az ősi pusztatemplomtól a nemzeti folyóiratig

Vatikáni adatok szerint a délvidéki, a Tisza bánási partján található aracsi pusztatemplom Szent Istvánnak, illetve az ő megbízottjának, Szent Gellértnek a műve. Más egyházmegyei központokkal együtt létesült tehát a bencés kolostor, amelynek neve évszázadokon át települést is jelölt. Eredetileg személynév volt e kifejezés. Ennek emlékét ma is őrzi Magyarországon – Zalában, Somogyban és a Balaton-melléken az Arács, illetve Aracsa földrajznév. S esetleg a szerémségi Racsa is.

A kutatások szerint azonban az építmény első változata még a X. században készült, olasz, illetve horvát stílusjegyekkel. De annak is van valószínűsége, hogy eredetileg görögkeleti monostor volt. Egyébként a kisázsiai örmény-keresztény kultúra nyomai ma is kimutathatók rajta.

A XII-XIII. században mindenesetre a mai romos állapotában is érzékelhető formát nyert. A 3 hajós, 3 apszisos, téglás román stílusú bazilikán franciaországi szerzetes építészek munkája ismerhető föl. Ebben az időben szorult vissza a Keleti Egyház.

Az épület 1241-ben, a tatárjárás idejében, majd 1280-ban a kunok lázadásakor jelentősen károsodott. De újjáépül, s Nagy Lajos édesanyja, a lengyel Erzsébet 1377-ben gótikus csúcsíves tornyot is épít hozzá.

A XV. században volt a nagytemplomnak és környékének a fénykora, amikor megyei gyűléseknek is a színhelye.

A XV. században erőd jellegű lett, de elsősorban a pestis hatására néptelenedett el, mert a törökök nem tudtak vele mit kezdeni. A kiűzésüket követően a telepések építőanyagként igyekeztek hasznosítani, de a hatóság még időben közbelépett. Ekkor azonban még passzív a kegyelet.

A magyarság egyik ősi temploma iránti érdeklődés a XIX. században nőtt meg az akkor alakult Magyar Tudományos Akadémia jóvoltából. Különösen a környék tudósai, Bárány Ágoston és Szentkláray Jenő vették ki részüket a kutatásból.

A XX. században az 1968-as európai események jugoszláviai reakciójaként a többi között a műemlékvédelemben is volt megmozdulás. 1970-71-ben ásatások is kezdődtek, amelyek azonban gyorsan abbamaradtak.

Az utóbbi időben Magyarország vetette föl a pusztatemplom romjai megőrzésének és esetleges restaurációjának kérdését.

Mivel az idők folyamán az Aracs pusztatemplomnak jóval gyakoribb és nagyobb rongálásban volt része, mint restauráló munkálatban, ezért ma már csak a lenyűgöző méretei és elpusztíthatatlansága által jelezheti valamikori nagyságát, fontosságát. Érthető tehát, hogy miért kölcsönözte ennek a fenséges romnak a nevét az egyik legjelentősebb csoportosulásunk. A megmaradás szívóssága, a lényegjelzés töménysége, az újjászületés rejtett lehetősége volt az, ami egyszerre nyűgözte le és szabadította föl az Aracs nevű civil társaság és az Aracs folyóirat alapítóit. Szinte folyamatosan kapni a sebeket és elviselni az ártalmakat, -- mégis diadalmasan mindent túlélni. A passzív ellenállásra, az emberire az istenihez közelítőn példát mutatni – erre törekszik a délvidéki magyarság közéleti folyóirata, az ősi nagytemplomnak és teremtoinek szellemét őrizve, de azt immár föl is szabadítva, tehát – a szó kulturális értelmében s az elérhető maximum jegyében – eltökélten cselekedve.

(Vajda Gábor)